

Kenyeres Attila Zoltán

Időskori művelődés – Online médiatudatosság az idősek körében

Az egri Andragógiai és Közművelődési Tanszék és jogelődjei kezdettől fogva kiemelt prioritásként kezelték a felnőtt korosztályon belül az időseknek szóló ismeretterjesztést, az időskori művelődést. Ebben olyan nagy elődök munkájára alapozhat a tanszék, mint Hidy Pálné, aki népfőiskolai kurzusokat szervezett idősek számára (Hidy–Lachata 1994), illetve több kutatást is vezetett hallgatók bevonásával, amelyek kifejezetten az időskori művelődésre koncentráltak (Hidy 2001). Ez a fajta ismeretterjesztő és kutatótevékenység napjainkban is folytatódik a tanszéken, a kor kihívásaira reagálva elsősorban az idősek médiatudatosságának és kritikai érzékének fejlesztésére koncentrálna az interneten terjedő álhírek, adathalász csalások, hamis nyereményjátékok és egyéb átverések esetében. Az ismeretterjesztő foglalkozások egyházi gyülekezetek, civil szervezetek, illetve települési nyugdíjasklubok meghívására szoktak megvalósulni. Az idősek online médiatudatosságát és kritikai érzékét javító ismeretterjesztő alkalmak létjogosultságát számos hazai és nemzetközi tudományos kutatás is igazolja, amelyek alapján ez a korcsoport különösen nagy veszélynek van kitéve az átverések tekintetében, és gyakran kifejezetten őket tekintik elsődleges célcsoportnak a csalók. Az alábbiakban a hazai és nemzetközi szakirodalmi elemzések és kutatások mentén mutatjuk be az idősek online tudatosságát fejlesztő foglalkozások indokoltóságát.

Bevezetés

Európai kutatások szerint a 65 éven felüliek több mint fele használja rendszeresen az internetet e-mailezésre, információkeresésre, hírek olvasására, illetve chatelésre (Eurostat 2024). Egy csehországi kutatás arra jutott, hogy az idősek az internetet általában kommunikációs célokra használják, leginkább e-maileznek (Klímova et al. 2018). Hasonló a helyzet a magyar idősek esetében is. Az Eurostat 2024-es adatai szerint a 65 év feletti magyarok az EU-s átlagot jóval meghaladó arányban használják a közösségi médiát. Szintén EU-s átlagon felüli mértékben olvasnak híreket online, hallgatnak zenét, és néznek videós tartalmat streaming platformokon, valamint keresnek információt termékekről, szolgáltatásokról. Ugyanakkor az EU-s átlag alatti gyakorisággal intéznek online banki ügyeket, valamint keresnek internetes oktatási anyagokat (Eurostat 2024). Az adatokat az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat: A 65 év feletti magyarok internetezési szokásai az EU-s átlaggal összehasonlítva 2024-ben

Tevékenység típusa	Magyarországi 65 éven felüliek körében	A 65 éven felüliek körében EU-s átlag
Internetes információkeresés termékekről, szolgáltatásokról	60,33%	53,74%
E-mail-küldés és -fogadás	59,57%	56,08%
Online hírfogyasztás	57,24%	49,03%
Aktivitás közösségimédia-oldalakon (pl. posztolás)	53,16%	30,33%
Egészségügyi információk online keresése	51,82%	44,93%
Chatelés (pl. Messengeren, WhatsAppon, Viberen)	51,55%	53,65%
Internetes telefon- vagy videóhívás	50,66%	47,66%
Streamelt TV, videós tartalom	49,97%	44,17%
Online banki ügyintézés	35,89%	44,74%
Online zenehallgatás	34,09%	26,11%
Online oktatási anyagok használata	5,2%	8,02%

(Forrás: saját szerkesztés az Eurostat 2024 alapján)

Az európai uniós statisztikai adatok tehát egyértelműen alátámasztják, hogy a hazai idősök aktív internet-, azon belül közösségimédia-felhasználók. Hasonló eredményre jutottak a magyarországi kutatások is, bár a használat céljaiban eltérések mutatkoznak. A BeSocial 2024-es felmérése szerint az 55 év feletti magyarok Facebookozással töltik a legtöbb időt, ezt követi a tévzés és a családi programok. A válaszadók csaknem 40 százaléka napi 3-4 órát tölt online aktivitásokkal, 17 százalékuk pedig napi 4 óránál is többet. 61 százalékuk hallgat/néz podcasteket, 30 százalékuk pedig a TikTokot is használja, illetve az influenszerek követése is megjelent: 41,63 százalék nyilatkozott úgy, hogy követ legfeljebb 10 influenszert (BeSocial 2024). Érdekes jelenség ezzel kapcsolatban, hogy a TikTokon egyre gyakoribb az idős influenszerek, az úgynevezett „granfluenszerek” megjelenése, akik elsősorban az öregedés önábrázolását mutatják be a videóikban (Ng–Indran 2023). A DIMSZ és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2024-es kutatása is vizsgálta a hazai idősök internetezési szokásait. Eredményeik szerint az 50–79 évesek többsége átlagosan napi 2 órát internetezik. Ezen belül a legtöbb időt hírek olvasásával, a közösségi média használatával, valamilyen konkrét témában való tájékozódással, írásos kommunikációval, e-mailezéssel és chateléssel töltik. Legkevésbé tévznek, vásárolnak vagy filmet/sorozatot néznek online módon. Jellemző, hogy elsősorban okostelefonjukról használják az internetet (DIMSZ–NMHH 2024). A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2022-es kutatása szerint a 60 év feletti magyarok leginkább a következő célokra használják az internetet: e-mailezés, időjárásjelentés- és hírolvasás, információkeresés, kapcsolattartás másokkal, közösségi média, online vásárlás, árak összehasonlítása, online bankolás, valamint GPS használata. A válaszolók 58 százaléka használja a közösségi médiát, akinek mobiltelefonja is van, azok közül 38 százalék látogat közösségimédia-oldalakat mobilon (NMHH 2023)

Az internet és a digitális technológia pozitív és negatív hatásai az idősökre

Több tudományos kutatás is kitért arra, hogyan hat a digitális technológia és az internet, azon belül a közösségi média az idősök mentális egészségére, milyen pozitív és negatív hatásokat tapasztalnak magukon. ERCSEY pilotkutatásának eredményei szerint a megkérdezett idősök 60 százaléka úgy értékelte,

hogy a közösségi média jelentős változást hozott az életében. Közösségi oldalakra elsősorban a másokkal való kapcsolattartás, az információszerzés, az időpontfoglalások, a szórakozás és a vásárlás miatt regisztráltak. Pozitívnak tartják a közösségi média használatában, hogy az online közösség tagjaitól gyorsan választ kapnak a kérdéseikre, és új barátokat tudnak szerezni. A kutatás egy érdekes korrelációt is feltárt: minél nagyobb hatással van egy idős életére a közösségi média használata, annál jobbnak ítélte a saját életminőségét (Ercsey 2021). Egy 2012-es amerikai kutatás szintén a digitalizáció és onlineplatform-használat pozitív hatásait mutatta ki. 591 idős körében azt vizsgálták, hogyan viszonyulnak a digitális technológiához (e-mailezés, közösségi oldalak használata, online videó- és telefonhívás, online chatelés/üzenetküldés, okostelefon használata). Eredményeik szerint a közösségi média gyakoribb használata a jobb egészségi állapot érzetével, kevesebb krónikus betegséggel, magasabb szubjektív jólléttel és kevesebb depressziós tünettől járt együtt. Azt is kimutatták, hogy csökkentette a magányosság érzetét ezen technológiák használata az idősek körében. Összességében 95,6 százalékuk nagyon vagy valamennyire elégedett volt az online digitális technikával (Chopik 2016). A magányosságérzet csökkentését más kutatók is említik az online technológiák kapcsán (Stumpf-Tamás–Bene 2024; Kristóf–Győri 2021), ahogyan azt is, hogy az internet és különösen a közösségi hálózatok jelentősen hozzájárulhatnak az idősek jóllétéhez, csökkentve társadalmi elszigeteltségüket (Pinho–Oliveira 2022; Kristóf–Győri 2021). Fontos aspektus, hogy az online digitális eszközök segítik a családi és baráti kapcsolatokat kialakítását és menedzselését, illetve a távoli személyekkel történő kapcsolatfelvételt. További pozitív hozadék lehet, ha a fiatalabb családtagok segítik az időseket a digitális eszközök kezelésében, akkor az szorosabb családi köteléket, intergenerációs kapcsolatokat eredményezhet (Kristóf–Győri 2021; Bene et al. 2020). Az idősek infokommunikációstechnológia-használata pozitívan hathat a szellemi tevékenységükre, és általában is jó hatással lehet a mentális egészségükre. Az őket érő digitális mentális stimuláció pedig javíthatja a memóriájukat is. Az IKT-t használó idősek sokkal magabiztosabbnak érzik magukat, jobb kognitív képességekkel is rendelkeznek, a mindennapi életükben megmaradhat a függetlenség érzése, illetve alacsonyabb szintű depressziót mérnek körükben a kutatók. Közvetlen egészségügyi előnyökkel is járhat a digitális eszközök használata, hiszen ezek segítségével folyamatosan monitorozható az idősek egészségi

állapota, illetve olyan új információkhoz juthatnak hozzá, amelyek a mentális kondíciójukat javíthatják (Kritóf–Győri 2021).

Ugyanakkor a kutatások negatív hatásokat is feltártak az internet és a közösségi média használata kapcsán: Ercsey említi, hogy a megkérdezett magyar idősök negatívumként említették, hogy csökken a személyes kapcsolataik száma és a családtagokkal történő személyes kommunikáció is, valamint mozgásszegény életmódot eredményez az interneten töltött idő (Ercsey 2021). Szintén komoly negatív hatás, hogy az idősök internetes visszaélések célpontjai lehetnek, illetve okoseszköz-függőség is kialakulhat (Kristóf–Győri 2021). Az egyik leggyakrabban említett negatívum, hogy az internet és a közösségi média fogékonyabbá teheti az idősöket a hamis információkra (Pinho–Oliveira 2022), és egyben ez jelenti a legnagyobb veszélyt ezen korosztály számára. A legtöbb kutatás szerint az idősök kifejezetten veszélyeztetett korcsoportnak számítanak az online csalások és az álhírek tekintetében.

Az idősök mint veszélyeztetett korcsoport

Az online médiatudatosságot az álhírek és a dezinformáció terjedése mentén vizsgáló nemzetközi kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy az idősök különösen veszélyeztetett csoportnak számítanak az online terjedő átverések és álhírek szempontjából. Több kutató említi, hogy a félretájékoztatásnak való kitettség különösen nagy az idősök körében (Anspach–Carlson 2024; Pato et al. 2024; Hartwig et al. 2024; Brashier 2024), egyben ők a legsebezhetőbb csoport az álhírek terjesztésének terén (Klímová et al. 2018). Ennek oka, hogy az idősök és a kevésbé képzett rétegek nagyobb valószínűséggel hisznek el és terjesztenek álhíreket (Baptista–Gradim 2020; Hassan et al. 2020), így az idősök eleve érzékenyebbek lehetnek az álhírek terjedésére és a manipulációra (Lira et al. 2024). Ezt igazolja Loos és Nijenhuis 2018-as kutatása is, amely szerint az online álhírek nagyobb elérést produkáltak az idősebb korosztályokban, mivel sokan közülük fenntartás nélkül elhitték a hangzatos címeket anélkül, hogy a linkre kattintottak volna (Loos–Nijenhuis 2020). A helyzetet tovább rontja, hogy az idősök körében nagyarányú az egészséggel kapcsolatos információk online keresése, csak hogy az interneten nagy mennyiségű pontatlan egészségügyi és orvosi információ is terjed (Swire-Thompson–Lazer 2019), így ezek komolyan vétele egészségügyi problémákhoz is vezethet.

Az álhírekkel szembeni sebezhetőség elsődleges okai az online médiával kapcsolatos alacsonyabb műveltségben és kritikai érzékben, valamint a romló kognitív funkciókban kereshetők az idősek esetében. Silva és Abreu szerint sok idős felnőtt nem rendelkezik olyan digitális műveltséggel, amelynek segítségével különbséget tudna tenni a megbízható és hamis források között (Silva–Abreu 2023), ezzel összefüggésben a hírellelőrzési hiányosságok is az idősebb felnőttek körében jelentősebbek (Yu 2024). Ugyanakkor az emlékezet romlása is tényező lehet, hiszen Kemp és társainak kísérlete szerint a fiatalabb felnőttek jobban emlékeznek az álhírek megcáfolására, mint az idősebbek. Így az álhíreknek való ismételt kitettség a cáfolatokra való emlékek hiányában növelte a fogékonyságot a hamis hírekre (Kemp et al. 2024). Gaillard és társai szintén a kognitív funkciók csökkenését tartják az egyik lehetséges oknak. Azt hangsúlyozzák, hogy az idősebb és a fiatalabb generációk között egyértelmű kognitív különbségek vannak (a feldolgozási sebesség csökkenésének, a metakogníció és a multitasking képességének tekintetében), ami az álhírek feldolgozásában is különbségeket eredményezhet (Gaillard et al. 2021).

Más kutatások arra is felhívják a figyelmet, hogy az idősebbek nemcsak könnyebben elhiszik, hanem maguk is könnyebben terjeszthetik a hamis híreket és a pletykákat (Sun et al. 2020). Saber és társai szerint sok idősebb egyén anélkül továbbítja a közleményeket, hogy ellenőrizné azok valószínűségét, ami felgyorsítja a hamis információk terjedését (Saber et al. 2023). Grinberg és társainak kutatása szerint a 2016-os amerikai választások idején az idősebb felnőttek Twitter-csatornáin volt a legtöbb álhír, és az 50 év feletti felhasználók felülreprezentáltak voltak a „szuperterjesztők” között, olyannyira, hogy ezen korcsoport tagjai voltak a felelősök az álhírek megosztásainak 80 százalékáért (Grinberg et al. 2019). Ezt erősítette meg egy 2020-as amerikai kutatás, amely szerint a Twitteren álhíreket megosztó „szuperterjesztők” között jelentősen felülreprezentáltak voltak az idősek (más csoportok mellett) (Baribi-Bartov et al. 2024). Guess és társai a Facebookon is hasonló mintázatot találtak. Eredményeik szerint a fiatal felhasználókkal összehasonlítva a 65 év feletti 7-szer több álhíroldalra mutató linket osztottak meg. Az életkor hatása azután is fennmaradt, hogy az elemzések figyelembe vették a politikai pártállást, az iskolázottságot és az általános posztolási aktivitást (Guess et al. 2019). Ugyanakkor más kutatás arra mutat rá, hogy amennyiben félretájékoztatót észlelnek, az idősebbek nagyobb

eséllyel adnak ennek hangot (például kommentekben), és vonják kérdőre a hamisnak vélt információ terjesztőjét (Gurgun et al. 2024).

A „kiszolgáltatott áldozatok” és az ösztönösen magabiztos idősök

Más kutatások azonban árnyalják a fenti képet az idősök álhírekre való fogékonyságában. Egy Twitter-alapú indiai kutatásban például az álhírek terjesztői között kevesebb idősebb embert találtak (Singh et al. 2020). Kairys és társai egy 504 fős mintán végzett kísérlete (a részt vevő 50 és 90 év közöttieknek 10 hírről kellett eldönteniük, mennyire hiszik el azokat) szerint az idősök négy klaszterre oszthatók: 1. mérsékelten hisznek az álhíreknek, de a valós híreknek is; 2. elhiszik a valódi híreket, de nem hiszik el az álhíreket; 3. inkább nem hiszik el sem a valós, sem az álhíreket; 4. inkább elhiszik mind a valós, mind az álhíreket (Kairys et al. 2023). A DIMSZ és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság hazai kutatása ugyancsak négy nagy klasztert azonosított az 50–79 éves korcsoporton belül az internetes tudatosság tekintetében:

- „Kiszolgáltatott áldozattípus”: ez a legnagyobb arányt (37 százalék) képviselő csoport a vizsgált korosztályban. Ők a bátortalan, védtelen idősebbek, akik gyakran kattintanak félrevezető tartalmakra, miközben maguk is fokozottan tartanak attól, hogy online csalás, vírus vagy hackerek áldozatai lesznek. Bár az online világot veszélyesnek tartják, de mégsem védekeznek ellene. Ebben a csoportban felülreprezentáltak a 64–79 évesek, az alacsonyabb társadalmi státuszúak, a fővároson kívül lakók, az egyedül élők és a gyermektelenek.
- „Ösztönös magabiztosak”: ők a második leggyakoribb csoport (30 százalék). Otthonosan mozognak az interneten, biztonságban érzik magukat online, nem tartanak csalásoktól, vírusoktól és hackerektől. Nem kattintanak félrevezető linkre, körültekintőnek, felkészültnek gondolják magukat. Elsősorban nagyvárosiak, családdal együtt élők és magasabb társadalmi státuszúak.
- „Tudatos óvatosak”: a megkérdezettek csaknem negyede (23 százalék) ide tartozik. Elővigyázatosak és körültekintőek, mindig utánanéznek

a tartalom valódiságának, mielőtt rákattintanak. Az online világ veszélyeivel nemcsak tisztában vannak, de azt is tudják, hogyan védekezzenek ellene. Gyakran titkosított csatornákat és hirdetésblokkolót is használnak. A csoport tagjai inkább a korosztályon belüli fiatalabb nők, az 50–64 évesek, a fővárosiak, a magasabb társadalmi státuszúak és a családtagjaikkal együtt élők.

- „Tájékozatlan könnyelműek”: ők alkotják a legkisebb klasztert (10 százalék). Gondatlanok és merészek, akik utánajárás nélkül, meggondolatlanul klikkelnek. Könnyelműen megadják az adataikat, az online teret nem tartják veszélyesnek, nem félnek attól, hogy csalások, vírus vagy hackerek áldozatai lesznek, miközben a védekezés módját sem ismerik. Ebben a csoportban felülreprezentáltak a férfiak, a legidősebbek (64–79 évesek), az alacsonyabb társadalmi státuszúak, az érettségizettek, az internetet nem régen használók és az egyedül élők (DIMSZ–NMHH 2024).

Bár a fenti kutatások bizonyítják, hogy nem tekinthetők egységesen hiszékeny csoportnak az idősek, a hazai kutatási eredmények alapján még mindig azt mondhatjuk, hogy a vizsgált idősek csaknem fele (47 százaléka) a kiszolgáltatott áldozattípusba és a tájékozatlan könnyelmű csoportokba sorolható, tehát összességében egy jelentős részük különösen veszélyben van az álhírek és internetes csalások tekintetében.

Kiknek hisznek és mitől félnek az idősek?

Láthattuk, hogy a digitális technológia nemcsak pozitív hatásokkal jár, hanem számos veszélyforrás is jelen van az online térben, amely különösen érinti az idősebbeket. Ezért nem mindegy, milyen információforrásokra figyelnek, illetve mennyire bíznak meg azokban az idősek.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság kutatása szerint a 60 évnél idősebb magyarok információkat leginkább személyes kapcsolatokból (78%), a televízióból (69%), a rádióból (57%), az online hírportálokból (55%) és a közösségi médiából (47%) szereznek, azonban különböző szintű bizalom társul ezekhez a forrásokhoz. A 60 évesnél idősebbek bíztak legjobban a személyes információforrásokban (kollégák, családtagok és barátok), valamint a televízióból származó tartalmakban. Szerintük álhírek leginkább

a közösségi médiában (62%), az online hírportálokon (58%), a televízióban és a nyomtatott sajtóban (54%-54%), valamint az online blogokon és fórumokon (52%) terjednek, legkevésbé pedig a kollégák, barátok, családtagok osztnak meg ilyeneket (26%) (NMHH 2023). Az idősök félelmeit tekintve a DIMSZ és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság közös kutatása szerint az 50–79 évesek leginkább a vírusoktól (42%), az adatlopástól (26%), az adathalásztól (24%), valamint a csalásoktól (21%) tartanak az online térben. Legkevésbé az álhírektől és a személyes adatok felhasználásától (3-3%), az idegenek géphez való hozzáférésétől és a kémkedéstől (4-4%), az adatok kiszivárgásától (5%), valamint a bankszámla elleni akcióktól (6%) félnek. (DIMSZ–NMHH 2024). Wilhelm és társai 2018-ban a németországi Mauth-Finsterau-ban élő 55 év felettek körében végeztek kutatást, amely szerint a megkérdezettek 47 százaléka tartott az internetes átverésektől (Wilhelm et al. 2019).

A BeSocial kutatása szerint az 55 év feletti magyar válaszolók 5,6%-a ismerte be, hogy előfordult, hogy csalók átverték. A megkérdezettek több mint fele (52,68%) legalább egyszer találkozott már átverési kísérlettel, de úgy nyilatkozott, hogy felismerte azt, és nem dőlt be neki (BeSocial 2024). Ugyanakkor a DIMSZ és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság kutatása alapján 10% körüli az 50–79 éves hazai felnőttek körében azok aránya, akik voltak már online csalás vagy támadás áldozatai. Azt találták, hogy a legtöbben tisztában vannak az ártó szándékú e-mailek, a hamis nyereményjátékok, a hamis termékeladások és ajánlatok, valamint a hamis befektetési lehetőségek veszélyeivel. Ezek esetében 10 százalék feletti a károsultak aránya. A legtöbb áldozatot az SMS-ben küldött kártékony linkek szedik. (DIMSZ–NMHH 2024) Ugyanakkor egy másik csalási forma, az online romantikus csalás, a kiberbűnözés egyik formája szintén fenyegeti az idősöket. Ennek során közösségimédia-alkalmazásokon vagy különböző társskereső platformokon az elkövetők szerelmi kapcsolatot imitálva csapják be az áldozatot. Az idősök és/vagy a mentális zavarban szenvedők különösen kiszolgáltatottak lehetnek ennek a kiberbűnözési formának (Osváth et al. 2024). Feltételezhetően az egyedülálló és magányos idősök is veszélyeztetettek lehetnek ennek az érzelmi alapú csalási formának.

Küzdelem egyénileg és közösségben

Az álhírek és csalások elleni küzdelem az idősek (és nem csak idősek) esetében lehet egyéni, amikor a személy önállóan fejleszti magát, tanul a hibáiból, technikai megoldásokat alkalmaz, illetve lehet közösségi, amikor másoktól tanul. A hazai kutatások szerint az idősek elsősorban az egyéni védekezési technikákat ismerik és alkalmazzák. A BeSocial felmérése szerint a szeniorok leginkább attól érzik magukat biztonságban az online térben, ha nem vesznek tudomást az ismeretlenektől érkező bejelölésekről, üzenetektől (59,06%), de viszonylag sokan (37,99%) a kétlépcsős azonosítást is alkalmazzák. 43,17% úgy válaszolt, hogy soha nem adja meg online a bankkártyája adatait, 9,35% pedig azt a taktikát választja, hogy soha se hova sem posztol és kommentel (BeSocial 2024). A DIMSZ és az NMHH kutatása szerint az idősek többsége ismer és használ valamilyen online védelmet, mint például a vírusirtó programok, a biztonságos jelszók, valamint a tűzfal. A képet azonban árnyalja, hogy ezek alkalmazása nem feltétlenül tudatos és önkéntes, mert a módszerek többségét vagy megkövetelik az online oldalak, vagy eleve tartalmazzák az operációs rendszerek. Az olyan komolyabb védekező mechanizmusok, mint a biometrikus vagy a kétfaktoros azonosítás használata viszont nem jellemző erre a korosztályra. Pozitív tényező, hogy a megkérdezett 50–79 évesek többsége kifejezetten nem szívesen adja meg az adatait az interneten, és ha teheti, nem fizet online, hanem utánvétellel vásárol. (DIMSZ–NMHH 2024)

Az egyéni megoldások mellett a hazai és a nemzetközi szakirodalom kiemeli az olyan, közösségalapú megoldások fontosságát, mint az idősek online médiával és digitális eszközökkel kapcsolatos kompetenciáit fejlesztő foglalkozások és képzések. Zhang kutatásai szerint ugyanis az idősebb felnőttek internetes készségei, digitális médiaműveltsége és közösségimédia-használata jelentősen befolyásolja az álhírek és a valódi hírek megkülönböztetésének képességeit (Zhang 2022), Hassan és társai szerint pedig a közösségi média minden felhasználójának ismernie kellene az álhírek jeleit, köztük a nyelvi jeleket (Hassan et al. 2020). Így az ilyen témájú foglalkozások különösen hasznosak lehetnek az idősek számára. Az olyan offline tevékenységek, mint például tudományos szemináriumok és idősklubok látogatása javíthatja az idősek tényellenőrzési készségét (Chinakarapong-Salathong 2019). A nemzetközi szakirodalomban többen is javasolják a digitális műveltséget és a médiaismereteket fejlesztő képzéseket (D’ambrosio–Boriati 2023), illetve kifejezetten

a közösségi média használatára vonatkozó képzéseket az idős korcsoportoknak (Nuchitprasitchai 2020). Wang ugyancsak tudományos kutatásokra alapozva ajánlja az idős újmédiát (internetalapú média) -műveltségét fejlesztő oktatási program kidolgozását, akár vetélkedőkkel kombinálva (Wang 2019). Klímova és társai szintén említik, hogy fontos lenne az idős online médiatudatosságát fejlesztő képzések megszervezése, mivel az idős a legsebezhetőbb csoport az álhírek terjesztésének terén (Klímova et al. 2018). Hartwig és társai 172 tudományos publikáció tartomelemzése kapcsán fogalmazták meg, hogy szükség lenne a médiaműveltség növelésére, különösen a veszélyeztetett felhasználók, köztük az idős számára (Hartwig et al. 2024). Loos és Ivan szerint problémát jelent, hogy sok médiaműveltséggel kapcsolatos képzés, amely képessé teheti az embereket az álhírek elleni küzdelemre, többnyire a fiatalabb korosztályokra irányul oktatási intézményekben. Pedig az idősebbeknek is szükségük lenne ilyen jellegű képzésre (Loos–Ivan 2023).

Hazai és nemzetközi jógyakorlatok

Abban egyetértés van a téma kutatói között, hogy szükség van médiaműveltségi kampányokra, amelyek enyhítik az online világ lehetséges káros társadalmi hatásait, különösen a kiszolgáltatott közönség körében. Erre lehetnek alkalmasak a hazai felsőoktatási intézmények által indított, kifejezetten az időseket célzó Senior Akadémiák. Bene és társai ezekkel kapcsolatban kiemelik, hogy folyamatosan felmerülő igény az informatika és digitális eszköz-használat oktatása, illetve a képzésekhez egyre több helyen lehet online is csatlakozni (Bene et al. 2020). Sábada és társai jó példaként említenek egy idősöknek szóló, az álhírek felismerési képességének növelését célzó, 10 napos spanyolországi képzést 50 év feletti, okostelefon-használó személyeknek. Az eredmények szerint a tanfolyamon részt vevők sikeresebbek voltak az álhírek és az igazi hírek felismerésében, mint a kontrollcsoport tagjai (Sábada et al. 2023). Hasznos lehet a könyvtárak bekapcsolódása is hasonló képzésekbe, amit egy 55 év felettieknek szóló, spanyolországi egyetemi könyvtárban tartott tanfolyam is mutat, amelynek célja a média- és információs készségek fejlesztése volt (Heredia Sánchez 2023). Lira és társai pedig egy brazil állami egyetemen idősök számára szervezett, az álhírekről és a dezinformációról szóló kurzus pozitív eredményeit ismertetik (Lira et al. 2024).

És már ide sorolhatók az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Andragógiai és Közművelődési Tanszék oktatói által tartott foglalkozások (többek között Egerben, Debrecenben, Bárádon és Sellyén), amelyek a hazai és nemzetközi szakirodalomban azonosított problémák mentén fejlesztik az idősek online médiakompetenciáit. A civil szervezetek, nyugdíjasklubok és egyházi gyülekezetek segítségével megvalósuló programokon konkrét példákkal illusztrálva, mobiltelefonos kvízzátékokkal színesítve pontról pontra kerülnek bemutatásra az idősek számára azok a visszatérő jelek, amelyeket figyelniük kell ahhoz, ha nem akarnak álhírek és online csalások áldozataivá válni.

Felhasznált irodalom:

- Anspach, Nicolas M. – Carlson, Taylor N. (2024): Not who you think? Exposure and vulnerability to misinformation. *New Media and Society*. Vol. 26. No.8. pp. 4847–866. <https://doi.org/10.1177/14614448221130>
- Baptista, João Pedro – Gradim, Anabela (2020): Understanding fake news consumption: A review. *Social Sciences*. Vol. 9. No. 10. pp. 1–22. <https://doi.org/10.3390/socsci9100185>
- Baribi-Bartov, Sahar – Swire-Thompson, Briony & Grinberg, Nir (2024): Supersharers of fake news on Twitter. *Science*. Vol. 384. No. 669931 <https://doi.org/10.1126/science.adl4435>
- Bene Ágnes – Móré Marianna – Zombory Júlia (2020): A digitalizáció néhány elemének időseket érintő hatásai – Karantén előtti helyzetkép. *Magyar Gerontológia*. 12. évf. 39. pp. 29–51. <https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia/article/download/9328/8381> letöltési idő: 2025. 02. 22. <https://doi.org/10.47225/mg/12/39/9328>
- BeSocial (2024): Magyar szeniorok a neten 2024. https://besocial.hu/uploads/app/download_pdf/besocial_szeniorok-a-neten-2024.pdf letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Brashier, Nadia M. (2024): Fighting misinformation among the most vulnerable users. *Current Opinion in Psychology*. Vol. 57. June 2024. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2024.101813>
- Chinakarapong, Suthimanat – Salathong, Jessada (2019): Fact Checking Process in Social Media among the Elderly in Thailand. In: Gomez, Jamea – Ramcharan, Robin (eds): *International Conference on fake news and*

- elections in Asia – Conference proceedings, Bangkok, Thailand, 10–12 July 2019. pp. 61–71. https://asiacentre.org/wp-content/uploads/2020/10/Conference-Proceedings_Fake-News-and-Elections-in-Asia-2019.pdf#page=67 letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Chopik, William J. (2016): The Benefits of Social Technology Use Among Older Adults Are Mediated by Reduced Loneliness. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*. Vol.19. No.9. pp. 551–556. <https://doi.org/10.1089/cyber.2016.0151>
- D’ambrosio, Mariangela – Boriati, Danilo (2023): Digital Literacy, Technology Education and Lifelong Learning for Elderly: Towards Policies for a Digital Social Innovation Welfare. *Italian Journal of Sociology of Education*. Vol. 15. No. 2. pp. 21–36. <https://ijse.padovauniversitypress.it/2023/2/2> letöltési idő: 2025. 02. 22.
- DIMSZ – Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (2024): Az idősebb népesség online szokásai és a digitalizáció veszélyei. Online kérdőíves kutatás eredményei. https://dimesz.hu/wp-content/uploads/2024/03/DIMSZ_NMHH_IDOSEK_SURVEY_RIPOINT.pdf letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Ercsey Ida (2021): Internethasználat és szubjektív életminőség vizsgálata az idős generációban. *Marketing & Menedzsment 2021*. Különszám 1. EMOK. pp. 7–17. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/download/4861/4699/8851> letöltési idő: 2025. 02. 22. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.55.KSZ.01.01>
- Eurostat (2024): Individuals – internet activities. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ISOC_CI_AC_I_custom_15497138/default/table?lang=en letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Gaillard, Stefan – Oláh, Zoril A. – Venmans, Stephan & Burke, Michael (2021): Countering the cognitive, linguistic, and psychological underpinnings behind susceptibility to fake news: A review of current literature with special focus on the role of age and digital literacy. *Frontiers in Communication*. Vol. 62021 <https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.661801>
- Grinberg N. – Joseph K. – Friedland L. – Swire-Thompson S. & Lazer D. (2019): Fake news on Twitter during the 2016 U.S. presidential election. *Science*. Vol. 363. pp. 374–378. <https://doi.org/10.1126/science.aau2706>
- Guess A. – Nagler J. – Tucker J. (2019): Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances*. Vol. 5. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586>

- Gurgun, Selin – Cemiloglu, Deniz – Close, Emily Arden – Phalp, Keith – Nakov, Preslav & Ali, Raian (2024): Why do we not stand up to misinformation? Factors influencing the likelihood of challenging misinformation on social media and the role of demographics. *Technology in Society*. Vol. 76. March 2024 <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102444>
- Hartwig, Katrin – Doell, Frederic & Reuter, Christian (2024): The Landscape of User-centered Misinformation Interventions – A Systematic Literature Review. *ACM Computing Surveys*. Vol. 56. No. 1122. <https://doi.org/10.1145/3674724>
- Hassan, Isyaku – Azmi, Mohd Nazri Latiff & Abdullahi, Akibu Mahmoud (2020): Evaluating the spread of fake news and its detection. Techniques on social networking sites. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*. Vol. 22. No.1. pp. 111–125. <https://doi.org/10.21018/rjcpr.2020.1.289>
- Heredia Sánchez, Fernando (2023): University libraries and lifelong learning of older people: analysis of an experience in a digital environment. *Revista de Filosofía*. Vol.33. No. 1. pp. 281–298. <https://doi.org/10.5209/rgid.83228>
- Hidy Pálné – Lacahta István (1994): A Nyugdíjasok Népfőiskolája. Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1994. (Acta Academiae Paedagogicae Agriensis)
- Hidy Pálné (2001): Kultúraközvetítő szakemberek képzése az egri Eszterházy Károly Főiskolán. *Kultúra és Közösség*, 2001. (5. évf.) 2000/4-2001/1. sz. 165–170.
- Kairys, Antanas – Jurkuvėnas, Vytautas – Mikuličiūtė, Vita – Ivleva, Viktorija & Pakalniškienė, Vilmantė (2023): Characteristics of Older People’s Belief in Real and Fake News. *Information and Media*. Vol. 97. pp. 49–68. <https://doi.org/10.15388/Im.2023.97.59>
- Kemp, Paige L. – Loaiza, Vanessa M. – Kelley, Colleen M. & Wahlheim, Christopher N. (2024): Correcting fake news headlines after repeated exposure: memory and belief accuracy in younger and older adults. *Cognitive Research: Principles and Implications*. Vol. 9. No. 1. <https://doi.org/10.1186/s41235-024-00585-3>
- Klímova, Blanka – Poulouva, Petra – Prazak, Pavel & Simonova, Ivana (2018): Enriching Learning Experience – Older Adults and Their Use of the Internet. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 10949 pp. 426–437. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94505-7_35

- Kristóf, Zsolt – Győri, Anita (2021): Az idősök és az infokommunikációs technológiák elsődleges vonatkozásai. *Magyar Gerontológia*, 13(40). pp. 138–160. <https://doi.org/10.47225/mg/13/40/10814>
- Ng, Reuben – Indran, Nicole (2023): Granfluencers on TikTok: Factors linked to positive self-portrayals of older adults on social media. *PLoS ONE*. Vol.18. No.2. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280281>
- Lira, Caroline Barbosa de Oliveira – Galvão, Vinicius Ferreira – Santos, Suzane Santos dos & Rodrigues, Kamila Rios da Hora (2024): Empowering Elderly People for Disinformation Education in the Digital Age – An Activity Linked to University Extension. *ACM International Conference Proceeding Series* 18 December 2024. <https://doi.org/10.1145/3702038.3702043>
- Loos, Eugène – Nijenhuis, Jordy (2020): Consuming Fake News: A Matter of Age? The Perception of Political Fake News Stories in Facebook Ads. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 12209 LNCS, pp. 69–88. https://doi.org/10.1007/978-3-030-50232-4_6
- Loos, Eugène – Ivan, Loredana (2023): Using Media Literacy to Fight Digital Fake News in Later Life: A Mission Impossible? *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 14042 LNCS, pp. 233–247. https://doi.org/10.1007/978-3-031-34866-2_18
- Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (2023): Internethasználati szokások, digitális média- és tartalomfogyasztás. https://nmhh.hu/cikk/235951/Internethasznalati_szokasok_digitalis_media_es_tartalomfogyasztas
- Nuchitprasitchai, Siranee – Kilanurak, Noppadol – Porrawatpreyakorn, Nalinpat (2020): Guidelines for Reducing Risk of Social Media Usage for Thai Elderly. 17th International Conference on Electrical Engineering/Electronics, Computer, Telecommunications and Information Technology, ECTI-CON 2020. pp. 679–682. <https://doi.org/10.1109/ECTI-CON49241.2020.9158321>
- Osváth, Péter – Vörös Viktor – Simon Júlia – Hamvas Edina – Tényi Tamás & Alotti, N. (2024): Az online romantikus csalások veszélyei – tanulságok egy mentális zavarral élő idős áldozat esete kapcsán. *Orvosi Hetilap*. Vol.165. No.5. pp. 192–196. <https://akjournals.com/downloadpdf/view/journals/650/165/5/article-p192.pdf> letöltési idő: 2025. 02. 22. <https://doi.org/10.1556/650.2024.32971>
- Pato, Luís Miguel – Fincias, Patrícia Torrijos – Margarido, Cristóvão – Pocinho, Ricardo (2024): Senior TV – producing information as a way of deepening media literacy and defending against misinformation. *Observatorio*. pp. 107–122. <https://doi.org/10.15847/obsOBS18520242441>

- Pinho, Maria – Oliveira, Luciana (2022): Determinants of the Ability to Identify Fake News Among Seniors in Portugal: A Proposal. Atas da Conferencia da Associacao Portuguesa de Sistemas de Informacao. CAPSI 2022 Proceedings. 5/1. pp. 269–281. <https://revista.profesionaldelainformacion.com/index.php/EPI/article/download/87324/63466> letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Sádaba, Charo – Salaverria, Ramón – Bringué-Sala, Xavier (2023): How to teach the elderly to detect disinformation: a training experiment with WhatsApp. *Profesional de la Informacion*. Vol.32. No.517. <https://doi.org/10.3145/epi.2023.sep.04>
- Silva, Telmo – Abreu, Jorge (2023): Sending Trustworthy News to the Elderly Through TV Notifications. *International Conference on Information and Communication Technologies for Ageing Well and e-Health, ICT4AWE – Proceedings*. Vol. 2023-April, pp. 194–198. <https://doi.org/10.5220/0011973100003476>
- Singh, Maneet – Kaur, Rishemjit – Iyengar S. R. S. (2020): Multidimensional Analysis of Fake News Spreaders on Twitter. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 12575 LNCS, pp. 354–365. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66046-8_29
- Stumpf-Tamás Ivett – Bene Ágnes (2022): Hogyan csökkentheti a digitalizáció az időskori magányt? *Magyar Gerontológia*. 14. évf. Konferencia Különszám. ISSN 2062-3690 <https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia/article/download/12192/10789> letöltési idő: 2025. 02. 22. <https://doi.org/10.47225/mg/14/Kulonszam/12192>
- Sun, Zhonggen – Cheng, Xin – Zhang, Ruilian – Yang, Bingqing (2020): Factors influencing rumour re-spreading in a public health crisis by the middle-aged and elderly populations. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol. 17. No. 18. pp. 1–142. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186542>
- Swire-Thompson, Briony – Lazer, David (2019): Public health and online misinformation: Challenges and recommendations. *Annual Review of Public Health*. Vol. 41. pp. 433–451. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040119-094127>
- Yu, Rebecca Ping (2024): Divides in News Verification: Antecedents and Political Outcomes of News Verification by Age. *Digital Journalism*. 1–21. <https://doi.org/10.1080/21670811.2024.2314582>

- Wang, Yidi (2019): The use and education of new media on chinese urban elderly. Proceedings – International Joint Conference on Information, Media, and Engineering, IJCIME 2019. pp. 294–299.
<https://doi.org/10.1109/IJCIME49369.2019.00066>
- Wilhelm, Sebastian – Dietmar, Jakob & Dietmeier, Melanie (2019): Development of a senior-friendly training concept for imparting media literacy. In: David, Geihs, Lange, Stumme (szerk.): Informatik 2019, Lecture Notes in Informatics (LNI), Gesellschaft für Informatik, Bonn. pp. 699–710.
<https://dl.gi.de/server/api/core/bitstreams/12802a30-8627-472b-bae5-c7361bc7d0ad/content> letöltési idő: 2025. 02. 22.
- Zhang, Xiaoxiao (2022): COVID-19 Fake News and Older Adults: Predicating News Credibility Evaluation. In: Coping with COVID-19, the Mobile Way: Experience and Expertise from China (pp. 31–43). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-5787-1_3